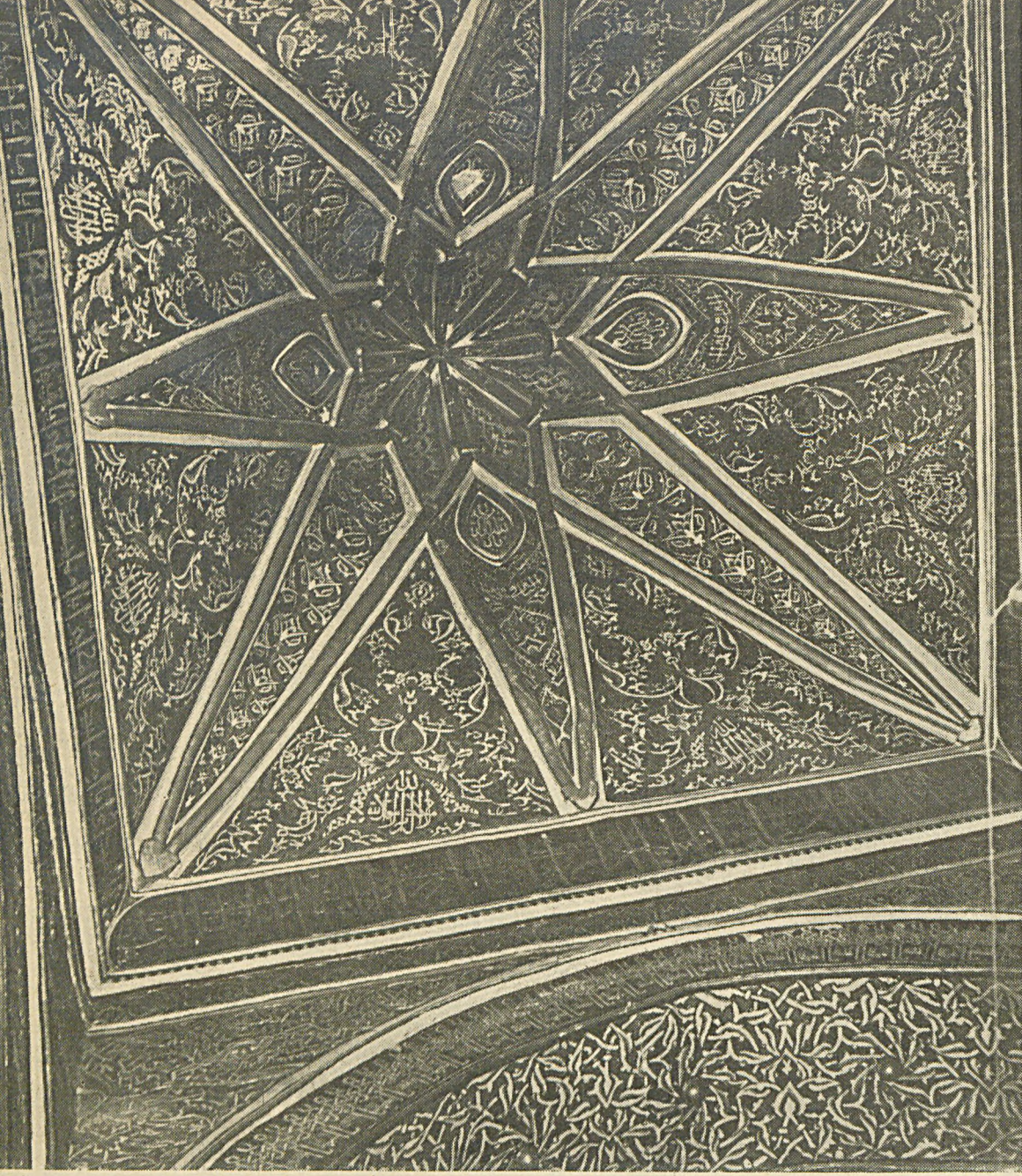

lerini güzel bir şekilde çevirip tasavvufun ruhunu vatandaşlarına bildirmeğe muvafak olmuştı. Celâleddin, şiirlerini Şemseddin'e ithaf ettiği gibi, Rückert de şiirlerini şarktan doğan mecevi güneşe, Mevlâna'ya ithaf etti. Alman edebiyatında ilk defa gazel şeklini kullandı ve koca Mevlâna'nın beyitlerinde titreyen bütün güzelliği, derin duygu ve hisleri, aşkı ve hasreti parlak bir ayna gibi aksettirdi. Bâzan Mevlâna'nın bir mısraını alıp yeni bir gazel yazdı, bâzan Hammer'in kaba tercümelerini işliyerek asıllarındaki inceliği pürüzsüz Alman gazellerinde ifade etti.

Farsça bilmiyen bir Alman, Mevlâna'nın söyleyiş tarzını ve en mühim fikirlerini öğrenmek isterse Rückert'in serbest tercümelerini okumalıdır. Ne gariptir ki, Rückert'in Mevlâna'dan Almancaya tercüme ettiği gazeller, asrımızda onun ismiyle İngilizceye tercüme edilerek neşredilmiştir. Geçen asrın ilk on yıllarında Avrupa şark kültürüne gayet merâ'ılı idi. Bu alâka dilden ziyade felsefe ve tasavvufa karşıydı. Meselâ, Alman ilâhiyatçılarından olan Tholuck Arapça ve Farsça öğrenip tasavvufa meşgul oldu. Ve bilhassa Mevlâna'nın Mesnevi'sini dikkatle tahlil etti. Bu mevzu üzerinde yazdığı kıymetli, fakat tamamiyle tarafsız olmıyan küçük kitapta Mevlâna'nın dua hakkındaki şu sözlerini nakleder : «Senin her Allah diyişini ben yüz lebbeykle karşılarım!» Bu söz asrımızda Avrupa bilginlerinden E. Leh-

MEVLÂNÂ ve GARP ÂLEMİ

Prof. Dr. ANNEMARIE SCHIMMEL

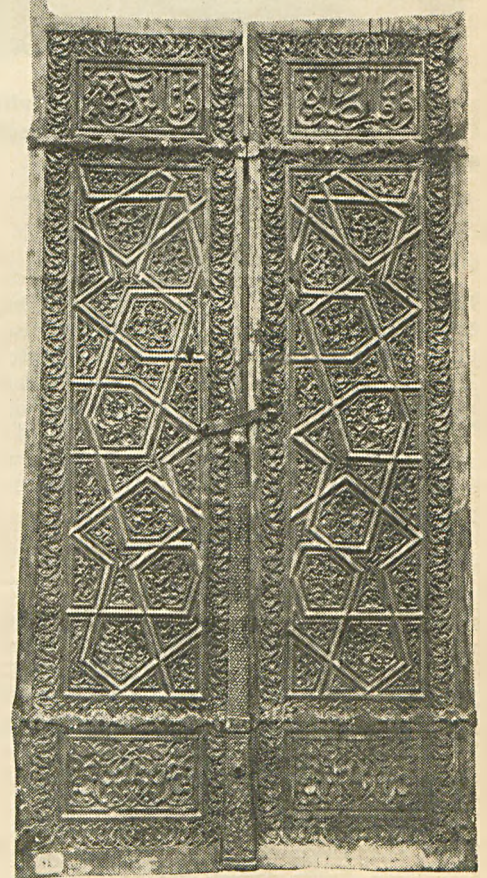
Marburg Üniversitesinden

GOETHE, «Noten und Abhandlungen zum West - Ostlichen Diwan» adlı eserinde şöyle diyor: Celâleddin-i Rumî, gerçeğin problemlerle dolu temeli üstünde huzur duymuyor ve batınî ve zahiri hadiselerin muammalarını ruhi ve zihni yollardan çözmeğe çalışıyor. Bu sebepten eserleri daima yeni tahlil ve şerhlere ihtiyaç gösteren bir takım yeni muammalardır. Onun vahdet-i vücud felsefesine kaçmağa kendini mecbur hissetmesinin sebebi budur. Bu, bir taraftan kazandığını bir taraftan kaybetmek gibi neticesiz bir iştir ki, nihayetinde elde kalan sıfırdan başka bir şey değildir. Ve bu neticeyi şiir veya nesir yolu ile ifade edebilmek biraz da şüphelidir.

Goehte, Mevlâna'nın eserlerinden yalnız Joseph von Hammer'in 1818 senesinde çıkan «Geschichte der schönen Redekünste Persiens» adlı ve İran edebiyatından bahseden faydalı kitabında mevcut olan parçaları okudu. Farsça yazan şairlerden

Avrupada ilk olarak Şeyh Sadi 1652 senesinde, neşredilen bir tercümesi vasıtasıyla tanındı, yüz yıl sonra da Hafız-ı Şirazi garbın muhtelif memleketlerinde şöhret kazanmağa başladı. Mevlâna'nın eserleri ise, Goethe'nin zamanına kadar bir garp diline çevrilmemişti. Hammer, adı geçen büyük antolojisinde, hem Divan-ı Kebir, hem de Mesnevi-den aşağı yukarı elli parça seçmişse de tercümelerinde yanlış olamamakla beraber aslının şairane güzelliklerini hiç aksettirememiştir. Bu sebepten kitabı büyük merakla okuyan ve aynı Hammer'in Almancaya çevirdiği Hafız Divanına hayran olan Goethe, mistik ruhu pek sevmediği için, Mevlâna hakkında yukarıdaki anlayışsız hükme varmıştır.

Aynı on yılda, Freidrich Rückert (1788-1866) adında genç bir Alman şarkiyatçısı Viyana'da Hammer ile tanışmış ve Farsça öğrenmeğe başlar başlamaz, hocasının tercümelerine dayanarak Mevlâna'nın şiir-

Konyada Beyhekim mesşidi kapısı

mann, N. Söderblom, G. van der Leeuw, F. Heiler'in dua felsefesinde büyük bir şöret kazanmış ve Tholuck tarafından Pan-teizm'e gidecek kadar tehlikeli bir şekilde tefsir ve tenkit edilmiştir.

Biraz sonra, Garpta İslâm dünyasına karşı gösterilen ilgi artınca, yeni metinler neşrolunmuş, yeni tercümeler ele alınmış ve Mevlânâ'nın eserleri hem Almanya, hem de İngilterede geçen asrın ortasında kısmen tercüme edilmiştir. İngiltere'de Whinfield Mesnevî ile meşgul idi, şerhli tercümesinden müsteşrikler ve din bilginleri istifade etmişlerdir. Almanya'da bundan bir kaç sene evvel G. Rosen Mesnevinin ilk kitaplarından manzum bir tercüme neşredip metnine faydalı bir ön söz ve notlar ilâve etmişti. Fakat ne Rosen'in emekli eseri ne de Avusturyalı müsteşrik V. von Rosenzweig - Schwannau'un kaleme aldığı ve iki dilde gayet nefis bir kitap halinde basılmış olup «Celâleddin-i Rumî'nin Divanlarından Seçme Parçalar» adlı manzum tercümesi, Rücker'in eseri kadar Mevlânâ'nın kokusunu taşır. Rosen ile Rosenzweig - Schwannau'un eserleri, tercümelerin çoğu gibi, biraz 19 uncu asrın zevkine bağlıdır: bu, gayet tabiidir, ama iyi bir tercüme, renksiz bir cam gibi, aslı şiirin zaman ve mekânla mukayyet olmıyan güzelliğini ve manâsını göstermelidir. Yoksa, bu tercümelerde belki Mevlânâ'nın sanatını, zengin sembollerini, mistik fikirlerini görebiliriz, fakat Mevlânâ'yı Mevlânâ yapan sırrı duymaktan mahrum kalırız. Bir müellifi, bir şairi iyi anlayabilmek için eserlerinin kritik bir edisyonunu yapmak lâzım gelir. Mevlânâ için bu işi 1946 senesinde vefat eden İngiliz şarkiyatçısı R. A. Nicholson ele almıştır. Bu sahada ilk eseri 1898 de «Divan-ı Şemsi Tebrizi» den kırk gazel neşir ve tercüme edip buna tasavvuf tarihine ve Mevlânâ'nın hususiyetlerine ait geniş bilgi veren pek kıymetli bir mukaddeme ile teferruatlı bir şerh ilâve etmiştir. Bu büyük âlim kırk seneden fazla bir zaman yorulmadan tavassuf tarihini Avrupaya tanıtmak maksadiyle çalışmış ve Mesnevî'nin edisyon kritiğini garp ve şark fikir hayatına hediye etmiştir. Sekiz ciltlik gayet güzel bir şerhi ihtiva eder. Bu eser Mevlânâ hakkında yapılacak bütün ilmi araştırmalarda ihmâli mümkün olmıyan bir temeldir. İnşallah günün birinde Divan-ı Kebir'den de aynı itinaile yapılmış bir edisyon neşredilecektir.

Nicholson'un mesaisi yanında birkaç şarkiyatçının Mevlânâ hakkında kitap, etüt ve makaleleri vardır. Manzum tercümeler ise, İngilterede tasavvuf sahasında müte-hassıs olan A. J. Arberry'nin «Mevlânâ'nın Rübaiyatı»nın tercümesi yeni çıktı. Almanya'da ise, bu makale müellifinin, «Die Bildersprache Celâleddin-i Rumis» adını

Mevlânâ Dergâhına hediye edilen eşyadan bir altın mangal

taşıyan etüdünde manzum tercümeler bulunur. Mistiklik konusunda yazılan hemen her kitapta Mevlânâ tasavvufun en büyük mümessillerinden biri olarak temsil edilmektedir. Burada günümüzün acaip hallerinden birini de zikretmeden geçemiyeceğim: Almanya'nın Rus bölgesinde oturan yaşlı bir sanatkar, Farsça bilmediğinden Mevlânâyı yalnız tercümelerinden ta-

nıyarak ona gayet güzel ve kuvvetli gazeller, gazel şeklinde yazılmış nazireler yapmıştır. Bu, Mevlânâ'yı sevenlere ümit veren bir hadisedir. Harpten dolayı hâlâ ıstırap çeken, karanlıklarda yaşıyan bir bölgede birdenbire Mevlânâ'nın 700 sene evvel yaktığı alev, ezeli aşkın ateşi, şualarını yaymağa başlıyor ve sevgiye, aşka, güneşe muhtaç olan insanları teselli ediyor.

İYİ OLSALARDI...

Bir gün Muîneddin «Mevlânâ, eşsiz bir padişah! Misli asırlar boyunca zuhur etmemiş bir sultan. Fakat müritleri kötü.» demişti. Mevlânâ bu sözü duyunca Muîneddin'e bir mektup yazarak şu cevabı gönderdi: «İyi olsalar ben onlara mürit olurdum.»